

Christoph Gille

University of Applied Science Düsseldorf, Germany

Christine Krüger

University of Applied Science Neubrandenburg, Germany

Júlia Wéber

University of Applied Sciences Neubrandenburg, Germany

With the collaboration of Monika Schmidt

Wpływ skrajnej prawicy na pracę socjalną w Mecklenburgi-Zachodniopomorskiej. Radzenie sobie z zagrażającą normalnością

Rosnący wpływ skrajnej prawicy w Niemczech i Europie

W ciągu przeszłych 20 lat skrajna prawica zyskała wpływy w całej Europie. Ten wzrost jest najbardziej widoczny w sukcesach wyborczych partii prawicowych w Austrii, we Francji, w Danii, w Holandii i we Włoszech. Nowa siła na arenie politycznej pojawiła się także w Niemczech. Partia „Alternative für Deutschland“ (AfD) weszła do Parlamentu Federalnego z 12,6% głosów w wyborach parlamentarnych w 2017 roku (dalsza analiza: Richter, Quent 2019). Jednak skrajnie prawicowe postawy wyrażają się nie tylko w atakach terrorystycznych czy zabójstwach, ale są codziennym zjawiskiem w życiu społeczeństwa.

Skrajna prawica i praca socjalna: ambiwalentny związek

Praca socjalna wyłania się z dyskursów społecznych w takim samym stopniu, w jakim w nich uczestniczy. Jednak ze względu na niektóre ze swoich cech, praca socjalna okazuje się szczególnie kompatybilna. Z jednej strony istnieje konstytutywne odniesienie do „społecznego”, które jest już odzwierciedlone w samej nazwie. Jeśli jednak „wspólnota”, „społeczeństwo”, „lud” lub „naród” są absolutyzowane, odniesienie to może przybrać autorytarną formę. Z drugiej strony, moment heteronomii jest zawsze wpisany w działania edukacyjne i może być łączony z prawicowymi koncepcjami edukacyjnymi, w których pedagogika ponownie staje się autorytarna. „Przywództwo” i „lud” zastępują wówczas autonomię i demokrację jako cele edukacji. W końcu praca socjalna jest stale zorientowana na normalność społeczną.

W codzienne różnicowanie zawodu wpisane są procesy inności, które rozróżniają między tym, co jest uważane za pożądane, a tym, co jest oznaczone jako „problematyczne” lub „dewiacyjne”. W szczególności ta właśnie „konstrukcja ‚innego’ jako konstytutywny warunek pracy socjalnej” (Lehnert, Radvan 2016) stanowi bramę dla skrajnie prawicowych ideologii. W Unii Europejskiej jeszcze nie przeprowadzono systematycznych badań nad wpływem skrajnej prawicy na cały zakres zawodów związanych z pracą socjalną. Badania przeprowadzone w niemieckich krajach związkowych Nadrenia Północna-Westfalia (Gille, Jagusch 2019) i Mecklenburgia-Zachodniopomorska (Gille, Krüger, Wéber 2021) stanowią taką próbę z następującymi głównymi pytaniami badawczymi: Czy praktycy pracy socjalnej obserwują jakikolwiek wpływ skrajnej prawicy na profesjonalną pracę socjalną? Jeśli tak, jaki kształt mają te wpływy? Celem badań było znalezienie większej ilości systematycznych dowodów na ten temat, a także pomysłów na obszary, strategie i funkcje tych interwencji.

Kontekst regionalny

Badanie w kraju związkowym Mecklenburgia-Zachodniopomorska (MZP) odbyło się w latach 2020-2021 i zostało sfinansowane ze środków własnych Uniwersytetu Nauk Stosowanych w Neubrandenburgu. MZP jest trzecim najmniejszym z 16 krajów związkowych z 1,6 mln mieszkańców. Wschodniemiecki kraj nadbrzeżny MZP ma dużą powierzchnię i najniższą gęstość zaludnienia ze wszystkich niemieckich krajów związkowych. Tylko jedno miasto, Rostock, przekracza granicę 100 tys. mieszkańców, a stolica Schwerin prawie ją osiąga. MZP to kraj w przeważającej mierze rolniczy lub wiejski, w którym turystyka jest ważnym czynnikiem gospodarczym. Odsetek ludności o pochodzeniu migracyjnym wynosi 8% (2022). Wstrząsy gospodarcze w ciągu dwóch dekad po pokojowej rewolucji 1989/90 doprowadziły do emigracji 300 tys. osób i znacznie wyższej stopy bezrobocia, która czasami sięgała nawet 20%. W latach 2020/21 wyniosła ona około 7,5%. Struktury administracyjne MZP zostały silnie scentralizowane w ramach dwóch reform terytorialnych, w wyniku których jest to najbardziej scentralizowany kraj związkowy (wszystkie liczby: Federalny Urząd Statystyczny 2021).

Założenie badań

Podejście metodologiczne obejmowało trzy moduły: Po pierwsze, kwestionariusz (online) skierowany do pracowników socjalnych z różnych dziedzin pracy i wszystkich regionów. Spośród otrzymanych kwestionariuszy zostało uwzględnionych w analizie 252. Po drugie, prowadzono częściowo standaryzowane epizodyczne wywiady z niektórymi fachowcami, którzy wzięli udział w ankiecie online w celu pogłębienia zaobserwowanych wyników. Przeanalizowano 21 wywiadów. Po trzecie, kwestionariuszom i wywiadam towarzyszyła analiza dokumentów parlamentarnych Partji AfD opracowanych w parlamencie stanowym. Większość z tych dokumentów stanowiły zapytania parlamentarne, przesłuchania i rezolucje, które wykazywały powiązania tematyczne z pracą socjalną. Analiza uzyskanych danych

została przeprowadzona w procedurze analizy treści, a incydenty zidentyfikowane we wszystkich trzech modułach zostały połączone (Mayring 2015). Uzyskano trzy główne kategorie (własne oferty, wpływy zewnętrzne i praktyki wewnętrzne), w których zidentyfikowano od czterech do pięciu wariantów. Podejście zastosowane w badaniach nie pozwala na żadne reprezentatywne stwierdzenia.

Wyniki kwestionariusza

Mimo że Mecklenburgię-Zachodniopomorską należy określić jako wiejski kraj związkowy, najwyższy wskaźnik odpowiedzi – 56% odnotowano w miastach liczących ponad 50 tys. mieszkańców, a 40% odpowiedzi pochodziło z miejscowości liczących mniej niż 10 tys. mieszkańców. Zaledwie 10% odpowiedzi pochodziło ze wsi i obszarów wiejskich. Instytucje pracy socjalnej znajdują się głównie na obszarach miejskich, co może wskazywać na ograniczony zasięg pracy socjalnej, jak i usług socjalnych w regionach wiejskich. Większość odpowiedzi pochodzi z pola doradctwa (47%), z pola opieki nad dziećmi i młodzieżą (43%), i z obszaru pracy z rodziną (32%), co odpowiada znaczeniu tych dziedzin w niemieckim państwie opiekuńczym. 85% uczestników stwierdziło, że dostrzega skrajnie prawicowe działania w swoim regionie. Prawie 51% określiło te działania jako werbalną wrogość i groźby. Uszkodzenie mienia i fizyczne ataki na osoby są wymieniane przez 32% wszystkich respondentów, a ustalona scena przez 26%. Symbole, zdjęcia lub znaki zostały zaobserwowane przez 74%, 53% zgłosiło parady i demonstracje, 51% wskazało, że skrajnie prawicowe partie są reprezentowane w lokalnym parlamencie.

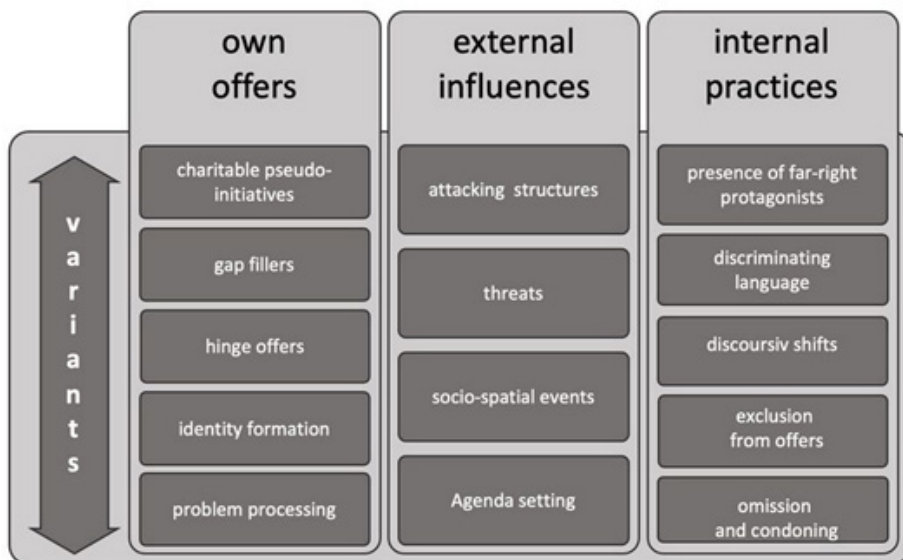
Formy wpływu

Wyniki pokazują, że wpływy skrajnej prawicy są dostrzegane. Kluczowe dla badań są wypowiedzi fachowców dotyczące wpływu skrajnej prawicy na pracę socjalną. Są one podzielone na trzy główne kategorie: własne oferty, wpływy zewnętrzne i praktyki wewnętrzne. Obserwacje dotyczące prób wywierania wpływu obejmują wszystkie regiony i obszary pracy socjalnej. Rysunek 1 przedstawia przegląd kategorii i wariantów skrajnie prawicowych wpływów na pracę socjalną, które zostały ustalone w badaniu.

Oferty własne

W ramach kategorii ofert własnych, która odnosi się do działań społecznych organizowanych przez protagonistów skrajnej prawicy, można wyróżnić pięć wariantów. Pierwszym i często wymienianym są pseudoinicjatywy charytatywne. Są one zazwyczaj powiązane z przesłaniem politycznym, na przykład z krytyką nieudanej polityki (społecznej), która jest odpowiedzialna za problemy, którymi rzekomo się zajmuje. Główną formą jest przekazywanie darowizn. Pseudoinicjatywy charytatywne są transmitowane z wielkim rozgłosem, przede wszystkim za pośrednictwem mediów społecznych. Powoduje to dylemat dla instytucji pracy socjalnej, które są docelowymi odbiorcami darowizny: Jeśli przyjmą darowizny, może to wspierać

Rys. 1. Kategorie i warianty wpływu skrajnej prawicy na pracę socjalną

przekaz polityczny. Wariant ten jest wykorzystywany przede wszystkim do przekazywania komunikatów politycznych, ale nie do rozwiązywania problemów społecznych w dłuższej perspektywie. Nieco innym wariantem jest wypełnianie luk (*gap fillers*). Jest to oferta społeczna w regionach wiejskich lub dzielnicach miejskich, gdzie struktury i oferty publiczne są słabo rozwinięte lub (już) niedostępne. „Wypełniacz luk” jest rzeczywistą ofertą, która nie jest bezpośrednio związana z przekazem politycznym. Jednak nie oznacza to, że są to działania apolityczne. Pracownicy socjalni zakładają, że zamiast tego można je oceniać w sensie Gramsciego jako część walki o hegemonię kulturową. Z drugiej strony oferty „zawiasów” (*hinge offers*) to działania, które mają głównie charakter społeczno-kulturowy i rozciągają się zarówno poza, jak i na bliskie, skrajnie prawicowe sceny, takie jak Ruch Identytarny, grupy neonazistowskie lub społeczności „volkistowskie”. Umożliwiają one ludziom poznanie i wejście do ruchu charakteryzującego się ekstremistycznym światopoglądem. Takie oferty są ogłaszane publicznie, ale fakt, że są one wspierane przez skrajną prawicę, nie jest początkowo widoczny dzięki użyciu neutralnych nazw. Oferty tworzenia tożsamości (*identity formation*) i oferty rozwiązywania problemów zostały stworzone w ramach ściśle powiązanych scen, do których mogą prowadzić oferty zawiasowe. Zazwyczaj nie mają one charakteru misyjnego, ponieważ są częścią życia subkulturowego. Działania kształtujące tożsamość służą stworzeniu kolektywnego poczucia przynależności. Najbardziej znane są kampanie Ruchu Identytarnego. Dla pracowników socjalnych kluczową rolę odgrywają obozy wakacyjne organizowane przez prawicowe organizacje ekstremistyczne, takie jak „Sturmvoegel” lub „Anastasia Movement”, które koncentrują się w szczególności

na dzieciach i młodzieży. Podczas gdy działania kształtujące tożsamość wiążą się z potencjalnie pozytywnymi doświadczeniami w zamkniętych społecznościach, wariant wsparcia w problematycznych sytuacjach życiowych służy radzeniu sobie z problemami związanymi z pozycjonowaniem ideologicznym. Obejmuje to zorganizowane formy poradnictwa społecznego i prawnego lub wsparcia dla więźniów. Niektóre z tych ofert mają już bardzo długą tradycję i choć czasami są prześladowane publicznie, przez dziesięciolecia udaje się je realizować, zmieniając osoby lub grupy. Oferty te mają na celu zwiększenie solidarności i lojalności na scenie poprzez zapewnienie wsparcia tym, którzy są zaangażowani w społeczność.

Wpływy zewnętrzne

Wpływy zewnętrzne odnoszą się do wszystkich prób wywierania wpływu przez skrajnie prawicowych protagonistów na istniejące usługi pracy socjalnej oraz na tematy, struktury, osoby, usługi lub konkretne oferty. Atakowanie struktur (*attacking structures*) jest używane do opisanego działań mających na celu destabilizowanie instytucji pracy socjalnej, tematów lub osób oraz kwestionowanie ich legitymacji. Działania te są często pozycjonowane na arenie politycznej. Obejmują one przede wszystkim działania parlamentarne AfD. Partia atakuje istniejące struktury usługowe, kwestionując ich finansowanie. Szczególnie dotknięte tego typu atakami są usługi otwartej pracy z dziećmi i młodzieżą, zwłaszcza projekty promujące demokrację, edukację polityczną i zapobieganie ekstremizmowi, opiekę nad dziećmi i młodzieżą oraz pracę socjalną w dziedzinie migracji. Żądania te wywierają dużą presję i zwiększają obciążenie atakowanych organizacji. Wariant atakowania struktur obejmuje również działania protagonistów poza obszarem parlamentarnym, takie jak burze nienawiści w internecie lub werbalne ataki na określone organizacje. Wariant gróźb (*threads*) obejmuje tajne i otwarte ataki na pracowników socjalnych lub instytucje, które zajmują się przemocą lub groźbami przemocy. Szczególnie pracownicy socjalni i instytucje zaangażowane w demokrację i prawa człowieka są narażone na takie zagrożenia. Obejmują one różne poziomy agresji. Udokumentowano kilka ataków z użyciem koktajli Mołotowa, kwasu masełowego lub podpalenia ośrodków młodzieży i ośrodków migracyjnych, oblężenia, zwłaszcza przed placówkami zakwaterowania dla uchodźców, ataki na samochody i prywatne domy pracowników, listy z pogróżkami, fizyczne ataki na pracowników. Poszczególni pracownicy znajdują się również na tak zwanych listach wrogów prawicowych grup ekstremistycznych. Warianty wydarzeń społeczno-przestrzennych (*socio-spatial events*) i ustalania agendy (*agenda setting*) są mniej destrukcyjne, ale mają na celu wywarcie wpływu i dostosowanie treści usług pracy socjalnej. Są przeprowadzane potajemnie i otwarcie, należą do ich: flash moby, demonstracje, graffiti, a także kampanie ulotek i naklejek skierowane do adresatów pracy socjalnej. Zarówno politycy, jak i inni aktorzy, wykorzystują temat finansowania do ustalania agendy np. prosząc o finansowanie ofert „tylko Niemcom”, preferując oferty „oparte na wartościach” lub przedstawiając konkretne grupy użytkowników jako niegodnych finansowania. Istnieje również agitacja przeciwko pracownikom

z historią migracyjną, a legitymacja ich przynależności do instytucji pracy socjalnej jest kwestionowana.

Praktyki wewnętrzne

Wewnętrzne praktyki są rozumiane jako wszystkie formy działania w ramach ustalonych usług pracy socjalnej, które wpływają na ich tematy, struktury, ludzi, oferty lub koncepcje. Mogą one pochodzić od profesjonalistów, użytkowników lub osób w organach zarządzających, które są związane z odpowiednimi usługami. Pierwszy wariant odnosi się do obecności poszczególnych pracowników, których można sklasyfikować jako należących do skrajnej prawicy. Materiał ujawnia istnienie skrajnie prawicowych pracowników w tak różnych dziedzinach, jak międzykulturowa praca socjalna, szkolna praca socjalna, stacjonarne zakwaterowanie dla nieletnich lub otwarta praca z nieletnimi. Niektórzy pracownicy upubliczniają swoje przekonania, podczas gdy inni je ukrywają. Ich przynależność jest udokumentowana. Jawnie skrajnie prawicowi pracownicy są zaangażowani w znane lokalne organizacje i sieci, reprezentują narracje spiskowe lub historyczne poglądy rewizjonistyczne w instytucjach. Ukryci pracownicy nie ujawniają takich powiązań. W takich przypadkach zazwyczaj dowiadywano się o działaniach poza instytucją dopiero po pewnym czasie. Z drugiej strony, dyskryminujący język nie jest związany z obecnością prawicowych protagonistów w pracy socjalnej. Zawodowcy, z którymi przeprowadzono wywiady, podawali liczne przykłady codziennych wypowiedzi współpracowników i użytkowników, które kategoryzują i dewaluują. Stereotypy i uprzedzenia są powielane lub różne grupy adresatów są językowo wykluczane. Dyskryminujący język rozciąga się również na mowę nienawiści w instytucjach pracy socjalnej. W oczach wielu profesjonalistów nastąpiło wyraźne przesunięcie w prawo granic tego, co jest dopuszczalne.

Trzeci wariant przesunięcia dyskursywnych odnosi się do argumentów, które odzwierciedlają autorytarne, antydemokratyczne lub niehumanitarne stanowiska. Z jednej strony można znaleźć argumenty etnopluralistyczne. W innych przykładach adresaci są oceniani zgodnie z logiką wykorzystania i użyteczności. Po czwarte, skrajnie prawicowe wpływy można znaleźć w wariacie, w którym adresaci pracy socjalnej są bezpośrednio wykluczeni z ofert lub gdy oferty są zmieniane w taki sposób, że nie mogą być już wykorzystywane przez określone grupy. Wariant ten przejawia się w różny sposób - od ukrytych do otwartych wykluczeń, gdy np. konkretne oferty są zarezerwowane tylko dla „etnicznych Niemców” lub pracownicy socjalni utrudniają dostęp do zasobów. Wreszcie, pomijanie sprzeciwu i przyzwalanie można rozumieć jako wariant, który przebiega poprzecznie w stosunku do innych wariantów. Zaangażowani profesjonalści niekoniecznie podzielają skrajnie prawicowe poglądy, ale nie sprzeciwiają się im w konkretnych sytuacjach. Stwarza to przestrzeń dla skrajnie prawicowych praktyk i umożliwia ich sukces.

Podsumowanie

Wyniki pokazują, że w badanym regionie Niemiec wpływy skrajnie prawicowe można znaleźć we wszystkich dziedzinach pracy socjalnej. Skrajnie prawicowe oferty społeczne instrumentalizują działalność charytatywną na rzecz przekazów politycznych, a zorganizowane oferty edukacyjne w ramach zamkniętych scen istnieją z dużą ciągłością. Próby wywierania wpływu zewnętrznego nasiliły się, zwłaszcza ze strony podmiotów politycznych, a w niektórych przypadkach mają one drastyczny charakter, który obejmuje nawet groźby i ataki fizyczne. Wreszcie, wyniki wskazują również na zmiany w profesjonalnej pracy socjalnej. Znajdują one odzwierciedlenie w antydemokratycznych i nieludzkich praktykach, a także konkretnych wykluczeniach. W pracy socjalnej, zarówno w zawodzie, jak i dyscyplinie, brakuje systematycznych odpowiedzi i strategii. Ustalenia te wskazują na potrzebę systematycznego obserwowania tych zmian w pracy socjalnej, edukowania na temat tych zjawisk oraz ustanowienia ukierunkowanych strategii i środków przeciwdziałania - we współpracy z podmiotami zawodów społecznych i zorganizowanym społeczeństwem obywatelskim w dziedzinie promowania demokracji.

Bibliografia

- Bundesministerium des Innern (BMI) (2020). Verfassungsschutzbericht 2019. Pozyskano sierpień 8, 2021, <https://www.verfassungsschutz.de/de/oeffentlichkeitsarbeit/publikationen/verfassungsschutzberichte>
- Gille C., Jagusch B. (2019). *Die Neue Rechte in der Sozialen Arbeit. Exemplarische Analysen*. FGW Studie Rechtspopulismus, soziale Frage & Demokratie 03. Pozyskano sierpień 20, 2021, <http://www.fgw-nrw.de/studien/rechtspopulismus03.html>.
- Gille C., Krüger C., Wéber J. (2022). *Einflussnahmen der extremen Rechten als Herausforderung für die Soziale Arbeit in Mecklenburg-Vorpommern*. Weinheim: Beltz Juventa.
- Lehnert E., Radvan H. (2016). *Rechtsextreme Frauen – Analysen und Handlungsempfehlungen für die Soziale Arbeit und die Pädagogik*. Opladen: Budrich
- Mayring P. (2015). *Qualitative Inhaltsanalyse*. Weinheim: Beltz.
- Richter C., Quent M. (2019). Democracy Under Stress: Right Wing Successes at the German Parliamentary Elections. In: Fischer J., Dunn K. (eds.), *Stifled Progress – International Perspectives on Social Work and Social Policy in the Era of Right-Wing Populism* (s. 41–59). Opladen: Budrich.
- Statistisches Bundesamt (Federalny Urząd Statystyczny) (2023). Pozyskano sierpień 12, 2023, https://www.destatis.de/DE/Home/_inhalt.html
- Virchow F. (2018). Die extreme und populistische Rechte in Deutschland nach 1945. Empirische Befunde und theoretisch-begriffliche Zugänge. W: Gomolla M., Kollender E., Menk M. (red.), *Rassismus und Rechtsextremismus in Deutschland* (s. 28-43). Beltz Juventa.

Influences of the far right on social work in Mecklenburg-Western-Pommerania – dealing with a threatening normality

Abstract

An explorative study in Mecklenburg-Western Pomerania investigated the question of whether and how right-wing extremism has an influence on social work. After an introduction to the topic, a brief outline of the regional context and the methodological procedure of the study, overall results are presented and central categories are described in detail. The results show that influences can be found across all fields of social work in the federal state studied. The results point to the need to make right-wing extremist influences visible and to find institutional responses to effectively counter the attacks.

Keywords: social work, far right, Germany

Christoph Gille Prof. Dr.

Department of Social Science and Cultural Studies
University of Applied Science Düsseldorf, Germany,
email: christoph.gille@hs-duesseldorf.de
ORCID: 0000-0002-7276-4160

Christine Krüger Prof. Dr.

Department of Social Work and Education
University of Applied Science Neubrandenburg, Germany,
email: ckrueger@hs-nb.de
ORCID: 0000-0002-0947-1170

Júlia Wéber Prof. Dr.

Department of Social Work and Education
University of Applied Sciences Neubrandenburg, Germany
emai: jweber@hs-nb.de
ORCID: 0009-0008-2798-793X